

הדרווישים הרוקדים הפריעו לנגינת המושל הבריטי - השכן

הנחמד התגלה כקנאי שתקע בשופר, ואולי גרם למהומות -

המשך הסיפורים על המתרחש מאחרי הקלעים של הסידרה

ביאליק, הלורד והמופתי

עמוד האש את אחד מריגעייהשיא של חוזה האוניברסיטה, שראה במימוש חלומו.

איך להתייחס למופתי?

השנים שבהן עוסק הפרק החמישי לא מיקדו את עיני העולם אל ארץ-ישראל, כך שהחומר המצולם בראינוע, מאותה עת, הוא דליל ביותר, וכן גם מקורותיו. התמונות שבהם נראים תלמידי הטכניון בחיפה הם תצלומים נדירים מתוך סרט ששמו התיקון, שנוצר בגרמניה בראשית שנות ה-30, על בסיס צילומי-ראינוע שי צילם צלם-הסרטים בן-דוב בשנות ה-20.

על סרט זה מספר לוסין: „מצאנו אותו בארכיון ראד על הרה-צופים... הסרט הזה הגיע ארצה מאיזו אלמנה יהודיה, המתגוררת בקנזס סיטי בארצות-הברית, ה' מחזיקה ברהשונה גם את זכויות-היצורים שלו. בסרט זה גם תמונות-הראינוע שבהן נראים חיים נחמן ביאליק וידידו "ח' רבניצקי בתנועה. מאחר שאין תצלומים אחרים של ביאליק בראינוע, נתנו את כל הקטע למרות שהוא חתוך רע מאוד...”

סרטים אחרים שצילם הצלם בן-דוב: צילומי העירייה-עתיקה, המופיעים בפרק זה, ובעיקר הסרט הממחיש באופן חזותי את התוצאות של מהומות תרפ"ט, כגון היהודי המגלגל את ספרי התורה השרופים והפגועים בחברון, ופליטי חברון ששוכנו בבית-הברואות שטראוס בירושלים. סרט זה של בן-דוב הוקרן בסוף 1930 ובראשית 1931 בבתי-הראינוע בארץ-ישראל, כסרט התיעודי הראשון שהוקרן בארץ.

קייטני-הסרט שבהם נראה המופתי הר ירושלמי לקוחים מארכיונים שונים, שם הוחזקו על בסיס שמי. על אופן הצגת ענייניו של המופתי הירושלמי, האג' אמין אל-חוסייני, בסרט זה, מוסיף לוסין: „תיאור עלילת המופתי מבוסס על מחקריו של הפרופסור יהושע פורת, ולדענו הנושא מוצג באמינות. היה חשוב לנו שלא נס' תחרר לאיזו תעמולה, או שנוזול חס וחלילה בערבים...”

ועל כן: „מציינת הערבי, שהציל יהודים בחברון, היתה אחד הדברים החשובים ביותר בעינינו. אסור היה להציג את הסיכסוך היהודי-ערבי כמלחמה בין הטר' בים לרעים...”

תגלית

בפאריס

מפיק הסידרה, יעקב ("יענקלה") אייזנר, מן, תרם חלק ניכר לפרק זה: גילוייה של סידרת סרטים לא ידועים על ארץ-ישראל בשנות ה-20, שהוא איתר בפאריס. אייזנמן על תגליותיו: „בחיפושים ש' ערכנו בארכיון ראד בהרה-צופים מצאנו מעט מאוד חומר על תקופה זו. בין קטעי הסרטים הגענו לסרט כותל בירושלים שביים, לפני שנים, הבמאי הצרפתי רוסיף. אז התחלתי לעשות עבודת-בלשות מיק' צוענית, עברתי בהצירות על הסלילים, ור' חיפשתי כתובות וסימנים מועתקים מן המקור. פיתאום גיליתי, בקופסה אחת, כתובת שאמרה, אלבר קאהן, בהתחלה לא ייחסתי לזה חשיבות כלשהי, אבל אחרי שגיליתי כתובת זוהי במקום גוסף, הסקתי מיד כי המדובר בארכיון-סרטים...”

כי העליה הרביעית הגיעה ארצה בגלל סגירת שערי אמריקה לפני מהגרים יהודיים ממיזרח-אירופה. הצורך ההרצלי של ארץ-ישראל כמיקלט ליהודים הוא שהביא אותם הלום. אם שלוש העליות הראשונות היו בבחינת עליות של חלוצים, הרי שעליה זו הגיעה, בדומה לאלה שבאו אחריה, כעליה של חוסרי-ביריה, כתוצאה מסגירת האופציה האמריקאית...”

העימות בין ההשקפות האחד-העמית והשקפותיו של הד"ר תיאודור הרצל, נבחן בפרק זה. נדמה כי שנות ה-20 ביססו את הראייה האחד-העמית. על כך יגאל לוסין: „עלייתו האחרונה של אחד-העם לרה-הצופים, לטכס פתיחת האוניברסיטה, מייצגת את העובדה שהציונות היא לא רק מיקלט לנדרפים. אחד-העם, בוויכוחים שהיו לו כבר עם אנשי, חיבת-ציון' בטרם הציונות המדינית, טען ש, בית-ספר אחד שקול כנגד 10 מושבות, ואוניברסיטה שקר' לה כנגד 100 מושבות קלאיות'. אחד העם היה הראשון שדיבר על הקמתה של אוניברסיטה עברית.

„כל הסידרה שלנו בוחנת את תולדות תינו בין המסלול ההרצלי ובין המסלול האחד-העמי. בין המסלול של, תנועת שיחור, התותרת לחרות, ובין המסלול של, תנועת תחיה, החותרת לעצמאות תרבותית, לתחיה תרבותית...”

בביקור אחד-העם בהרה-צופים, שאלו עלה להשקיף בטרם ימות, רואים עורכי

שניים מחברי המערכת של עמוד האש, הפרופסור דניאל קארפי והפרופסור נתנאל קצבורג. ועל התנגדותו זו מספר לוסין: „אני כתבתי והבאתי את כל מה שכתבו נגד עליה זו. היו שם ציטוטים מתוך כתבי חיים ארלוזורוב, חיים וייצמן ואנשי תנועת העבודה, שהיו בהלם למראה ה' עליה הזאת.

„אבל דווקא שני הפרופסורים האלה, קארפי וקצבורג, העמידו השקפה אחרת, ושלחו אותי אל מחקריו של דן גילעדי, שטיהר עליה זו מכל השרצים שהטילו בה. בחינה מחודשת של הנושא, בצוותא, הביאה לשינוי ההתייחסות של הסידרה לעליה זו, וכן גם לעובדה, שעשר שנים מאוחר יותר הלכו ילדיהם של בני עליה זו אל הפלמ"ח ואל אצ"ל. מי היה הנוער התל-אביבי של אותם ימים? ילדיהם של בני העליה הרביעית!

„התוצאה היא שהטלוויזיה מציגה כאן עמדה חדשנית: שגם הסוחרים, שבאו ארצה כימעט בעל כורחם, תרמו את תרומתם לפיתוח הארץ, לא פחות מכפי שעשו זאת החלוצים. הפרופסורים הוציאו לי בעצם את השינויים מתוך הקונפליקט שרצייתי ליצור בסרט, בין העליה השלישית והרביעית.

„למדנו גם כי עמוד האש אינה סידרה שנועדה להעניק ציונים לעליות השונות שבאו ארצה. אבל יחד עם זאת, אסור לשכוח את העובדות הבסיסיות, הקובעות

הפרק החמישי של עמוד האש מביא, תחת הכותרת „המקום השקט ביותר ב' מיוזח התיכון", את סיפור שנות ה-20 בארץ-ישראל. סגירת שערי ארצות-הברית לפני הגירה המונית של יהודים ממיזרח-אירופה יצר מצב חדש בארץ, שחדלה מלהיות כתובת עבור חלוצים בלבד. ארץ-ישראל הפכה מיקלט לפליטים.

זהו סיפורה של העליה הרביעית, אשר נתנה דחיפה משמעותית לפיתוחה של המדינה-ברך. 1925, שהיתה שנת-השיא של העליה הרביעית, היתה גם שנה של מהומות במיזרח-התיכון, אך ארץ-ישראל היתה, כדברי הנציב העליון הרברט סמואל, „המקום השקט ביותר במיזרח התיכון".

הפסק החמישי מוליך את סיפור שנות ה-20 מהשקט הזה אל התעוררות הערבים מתרומתם, בשנת 1929 (תרפ"ט).

סוס על

הרה-צופים

בלקסיקון לתודעה יהודית כתוב על ה„עליה הרביעית", בין השאר, כי „רוב העולים — מן המעמד הבינוני, עם נטייה

להתיישבות עירונית, למיסחר ולמלאכה. התרחבות מהירה של תל-אביב, ראשית התעשייה. הישוב החזרי גדל עד ל-150 אלף נפש. בסוף התקופה — משבר כלכלי, שאחת מסיבותיו הראשיות — התמוטטות המיסחר בקרקעות עירוניות. התוצאה חוסר-עבודה וירידה ניכרת...”

עם נוסח מקובל זה של „העליה הרביעית" היה על אנשי עורכי עמוד האש להתמודד. יגאל לוסין: „ישנה בעיה היסטוריוסופית. העליה הרביעית היא הר עליה המושמצת ביותר שזייתה. וייצמן אמר אז שעוד יתפכו את תל-אביב לעיר דוברת-אידיש. הוא דיבר בזעם ובחרון על הפיכת תל-אביב לנאלוקי'. ויש עוד השמצות איומות הנוראות על האיות והחומר האנושי של עליה זו. עליה זו היתה למעשה האנטי-תיזה לכל החוץ של מנהיגי הציונות, שחלמו על מייבשי-ביצות וכר'. הטיחו באנשי עליה זו גם שהם היו האחראים הביצעיים למשבר הכלכלי של שנת 1927...”

תפיסה מקובלת זו לבחינת „העליה הרביעית" נתקלה בהתנגדות מדעית של

* המרכז האידישטי של יהודי פולין בוורשה. ברחוב נאלוקי התרכז החוץ ה' יהודי, ושם היו גם מערכות עיתוני האידיש למיניהם.

אחרי-העם בדרך להרה-צופים בית-ספר שקול כנגד 10 מושבות